

## SLOVENSKO GORICA/ZORICA 'dvorišče', '(vaški) trg', 'ograda'

Dostopno gradivo o slovenski besedi *gorica/zorica* 'dvorišče', '(vaški) trg', 'ograda' in dosedanje etimološke razlage, na podlagi besedotvorno-pomenske analize omogočajo novo etimološko razlago besede iz \**dvorica* (k psl. \**dvorǫ*)

The accessible material for Sln. word *gorica/zorica* 'front yard', '(village) square', 'enclosure' and the previous etymological explanations based on a word-formational-semantic analysis enable us to posit a new etymological explanation of the word from \**dvorica* (from CSI. \**dvorǫ*).

Med besedami, na katerih je France Bezlaj utemeljeval svojo hipotezo o tem, da se je slovenščina razvila iz jezikovno ne povsem enotnega slovanskega superstrata, je posebno mesto pripadalo slovenskima (dalje sln.) narečnima besedama: *gorica* in *zorica*.<sup>1</sup> Po Bezlajevi domnevi naj bi se bili v vzhodnih Alpah pomešali različni slovanski govori, ki naj bi jih bili slovanski predniki zanesli sem vsaj iz dveh smeri in v daljšem časovnem razponu in ki naj bi se razmeroma poenotili šele v kasnejšem konvergentnem razvoju. Bezlaj je, izhajajoč iz lastne etimološke razlage, v teh dveh besedah videl dokaz, da je zadnji slovanski naselitveni val prodril v vzhodne Alpe najverjetneje konec 9. stoletja z vzhodnoslovanskega področja, povzročil pa naj bi ga madžarski vdor v Panonijo. Tega domnevnega in poznega naselitvenega vala Bogo Grafenauer, ki se sicer pri rekonstrukciji slovanske poselitve in naselitvenih smeri pogosto opira na izsledke zgodovinskega jezikoslovja in etimologije, v svoji Zgodovini slovenskega naroda<sup>2</sup> ne omenja. Bezlajevo etimologijo besede *zorica* (iz \**zordǫ*) pa je sprejela ruska etimologinja L. V. Kurkina,<sup>3</sup> vendar – se zdi – samo v jezikovnem smislu, tj. kot zahisl. regionalizem, ki ima vzhsl. vzporednice (prim. blr. *azaród/azjaród*), ne pa tudi Bezlajeve zgodovinske razlage.

ETIMOLOŠKE OBRAVNAVE: Prva etimološka razlaga sln. dialektizma *gorica* 'ograjen prostor za svinje' iz etimona *gora* pripada K. Štreklju,<sup>4</sup> čeprav jo je z uvrstitvijo k besedam iz *gorica* 'majhna gora', podal pravzaprav že M. Pleteršnik. F. Bezlaj je besedi *gorica* in *zorica* v gornjem pomenu obravnaval prvič v svoji knjigi Eseji o slovenskem jeziku.<sup>5</sup> Besedi je obravnaval skupaj, verjetno zaradi

<sup>1</sup> Ta val je Bezlaj domneval še na podlagi *Belojača*, *Balojača*, *Balujača* 'ime vodnih jam' (na južnih obronkih Pohorja), ki jih je razlagal iz \**boloň-ača* < \**boln-jača*, prim. rus. *bolonʹe* 'nizina laka przy rzece lub jeziorze; zagon, pastwisko' itd.. Prim. F. Bezlaj, Pomen slovenščine za slovansko etimologijo, VIII. SSJLK, Ljubljana 1972, 196; Leksikološke glose, JP XXX /1–2, 1973, 248.

<sup>2</sup> Bogo Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda I*, Ljubljana 1978.

<sup>3</sup> L. V. Kurkina, *Dialektalna struktura praslavjanskogo jazyka po dannym južnoslavjanskoj leksiki*, SAZU, Razred za filološke in literarne vede, Ljubljana 1992, 80, 85, 199.

<sup>4</sup> K. Štreklj, Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 6, Maribor 1909, 12.

<sup>5</sup> F. Bezlaj, *Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1967, 145; kasneje še v: *Koroški kulturni dnevi I*, 1973, 79; Leksikološke glose, JF XXX/1–2, 1973, 248; *Etimološki slovar slovenskega jezika I / A–J*, Ljubljana 1976, 163, s. v. *gorica*.

skoraj enake glasovne in besedotvorne strukture in enakega pomena, in upravično opozoril, da sta z glasovno enako besedo *gorica* v pomenu 'majhna gora' lahko le v homonimnem razmerju: ker bi bilo razvojno razmerje med pomenoma 'majhna gora' in 'ograda za svinje' nenavadno in ga tudi v drugih slovanskih jezikih ni zaslediti, se mu je zdelo malo verjetno, da bi se bil pomen 'ograda za svinje' razvil iz pomena 'majhna gora'. In ker teh dveh besed ni mogel povezati z nobeno drugo znano sln. besedo ali osnovo, je besedo *gorica* duhovito razložil na podlagi predstave oziroma pomenske motivacije 'ograditi' in jo etimološko povezal s sln. *ograja* in *ograda*, tj. s psl. korenem *\*gord-* (iz ide. *\*gherdh-*). In ker ima ta koren že staro varianto *\*zord-* (iz ide. *\*g'herdh-*), oboje v pomenu 'umfassen, umzäunen, umgürten', se je izpeljava besede *zorica* iz korenske variante *\*zord-* vsiljevala kar sama. Fonetične težave te etimološke razlage je Bezljaj premoščal tako, da je besedi pojasnjeval kot prežitek »nekega (jezikovnega) infiltrata z drugačnim razvojem tako imenovane metateze likvid« ali pa kot križanje med besedo *gorica* (h *gora*) in hipotetično sln. besedo, ki naj bi se razvila iz psl. *\*o-zordja*.<sup>6</sup> V etimološkem slovarju<sup>7</sup> je svoje mnenje izčistil in v obeh videl samo še psl. (sinonimni?) besedi *\*gordjica* in *\*zordjica*, ki naj bi se glede metateze likvid razvijali po vzhl. pravilih, tj. v *\*gorodjica* in *\*zorodjica*, jotirani *\*dj* pa naj bi se dokončno razvil že po sln. glasovnih pravilih, tj. v *\*gorojica* in *\*zorojica*. Iz teh domnevanih praoblik naj bi se po kontrakciji *oij > i* razvili historični sln. *gorica* in *zorica*. Pri tej razlagi, ki je že sama po sebi precej zapletena, je dodatno vprašljiva tudi domnevana kontrakcija *oij > i*, ki jo poznamo samo iz izglasnih položajev in je verjetno kasnejša (ali analogna). Razumljiv pa je Bezljajev sklep iz te razlage, na katero je gotovo vplivalo tudi dejstvo, da imata besedi vzhodni (sln.) areal, in to je: da sta se v sln. jezikovnem prostoru morali pojaviti v času, katerega spodnjo mejo določa metateza likvid (okrog 9. st.), zgornjo pa jotacija zobnikov (okoli leta 1000 n. š.), ter da bi lahko služili kot jezikovni kazalec nekega poznega vzhl. jezikovnega odlomka, o katerem zgodovinski viri nič ne vedo.

**DOPOLNITEV SLOVENSKEGA GRADIVA:** Za vnovični etimološki pretres te besed je treba najprej dopolniti gradivno osnovo, to pa sem skušala po strokovni literaturi in deloma iz živih, čeprav samo priložnostno in nesistematično pridobljenih podatkov iz govorov, ki kljub temu omogočajo nakazati obrise razvrstitve te besede in posameznih njenih pomenov po prostoru.

Čeprav je Bezljaj pri svojem raziskovanju slovenskega besedja po pravilu izhajal iz bogatega Pleteršnikovega slovarja, se da ugotoviti, da se je pri besedah *gorica* in *zorica* spiral na druge vire. Sam je pripovedoval, da je besedo *zorica* prevzel iz be-

<sup>6</sup> Psl. *\*-zord* (k ide. *\*g'hordh-* 'umfassen, umzäunen, umgürten') je ohranjen v rus. *zoród / zarod* in *ozoród* 'stog, ogorožennoe mesto dlja stoga', ukr. *ozoród*, blr. *azaród* 'sušilnica'; prim. še lit. *žárdas* 'stavba za sušenje lanenih glavíc, graha', let. *zārdš* 'priprava za sušenje graha in lanenega semena', lit. *žārdis* 'staja za živino', str. *sardis* 'ograja, plot'. Bezljaj je domneval, da je tudi sln. nekoč poznala besedo iz tega korena, ki jo je rekonstruiral kot *\*o-zradja* (Eseji, 145) oz. *\*zraja* (sln. *j < psl. \*dj*, prim. Eseji, 146), oboje iz psl. *\*(o-)zordja*. Po Bezljajevem mnenju spominja besedotvorno razmerje med *\*o-zord-č* in *\*-zordja* na tistega med sln. *grad* (< *\*gordč*) in *ograja* (< *\*o-gordja*).

<sup>7</sup> F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I/A-J*, Ljubljana 1976, 163, s. v. *gorica*.

sedne zbirke iz Ribnice na Pohorju,<sup>8</sup> ki je pri pisanju tega članka nisem mogla najti in preveriti zapis, kar bi bilo toliko pomembnejše, saj besede ni bilo doslej mogoče izslediti v nobenem živem govoru ali kakem drugem pisnem viru. Iz nadaljevanja pa bo razvidno, da je najverjetneje v (določeni) fonetični in genetski zvezi z *gorico*. Temu v prid bi bilo, da je *zorica* izpričana samo enkrat, in to na arealu, kjer je *gorica* normalna, in da vzporednico s prav tako nepričakovano glasovno spremembo na besednem vzglasju najdemo v redki in ozko lokalizirani obliki za tpn. *Dvorec*, nem. *Schwarz*, na avstrijskem Koroškem.<sup>9</sup>

Poleg že po Bezlaju upoštevanih pomenov besede *gorica*, tj. 'ograjn prostor za svinje' in 'prostor za hišo', izpričanih v okolici Maribora, v Dravogradu in Libeličah, navaja že Pleteršnikov slovar (I,233, geslo *gorica*) predvidljiva pomena ('das Berglein, der Hügel' in 'der Weinberg'), ki se kot očitno manjšalna vežeta na sam. *gora*, in nepredvidljive pomene, tj. tretjo pomensko podskupino: α) 'der Hofplatz', β) 'der Hofplatz vor den Ställen' (Bela krajina), npr. tudi (pomensko) zožitev v besedni zvezi *ovčja gorica* 'der Schafhof' (Caf), in končno γ) 'der Markt-oder Dorfplatz' (Caf).<sup>10</sup>

Besedo *gorica* (s kvalifikatorjem narečno) v pomenu 'ograjn prostor okrog kmečke hiše in gospodarskih poslopij' potrjuje tudi SSKJ (I,248) skupaj s ponazorilom iz Prežihovega Voranca (*pozimi stari Munk ni zapuščal svojega bivališča, Munkove bajte na gorici Munkove domačije*), in to kot koroški dialektizem. Iz sodobne dialektološke literature besedo *gurica* (< *gorica*) v pomenu 'dvorišče' večkrat omenjata P. Zdovc tudi z območja Poljancev (JV del Podjune)<sup>11</sup> in L. Karničar v

<sup>8</sup> Po kraju, od koder je beseda, bi šlo morda za besedno blago, ki bi ga utegnil zapisati eden izmed bratov Miklavca (s psevdonimom Pohorski).

<sup>9</sup> Na avstrijskem Koroškem so trije top. \**Dvorьcъ*, a samo za *Dvórec* pri/na Radišah, nem. *Schwarz* (in redkeje *Höflein*), je po podatkih P. Zdovca, *Slovenska krajevna imena na avstrijskem Koroškem*, Dunaj 1993, 44 in 195, v rabi več (pogovornih) oblik, pogosta *Dvòrc* in redka narečna oblika *Žbòrec/Žbòrc*. V imenikih se ta kraj pojavlja kot *Svare*, *Švarc*, *Na Žbarci* (*Leksikon občin kraljestev in dežel zastopanih v državnem zboru, izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900*. Izdala c.kr. Centralna statistična komisija. V. Koroško. Na Dunaju, 1905. Tiskala in založila c.kr. Dvorna in državna tiskarna; *Spezialortsrepertorium der Oesterreichischen Länder, bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910*. Herausgegeben von der Statistischen Zentralkommission. V: Kärnten. Wien 1918, Verlag der Staatsdruckerei; *Slovenska Koroška. Seznam krajev in politično-upravna razdelitev*, dr. Luka Sienčnik in dr. Bogo Grafenauer. Izdal in založil Znanstveni inštitut, Oddelek za meje v Ljubljani. Ljubljana 1945; *Seznam slovenskih in nemških imen koroških krajev*. Samozaložba. Celovec 1963). Etimološko gre za \**dvorьcъ* (k \**dvorь* 'Hof'), »dessen alte lokale ma. Aussprache als *žvor(e)j* zu dt. *Schwarz* führte:« (Prim. H. D. Pohl, *Kärnten: Deutsche und slowenische Namen*. Oesterreichische Namenforschung 20 (1992), 11 in 22, in E. Kranzmayer, *Ortsnamenbuch von Kärnten II*, Klagenfurt 1958, 203).

<sup>10</sup> Navedeni pomeni besede *gorica* niso določljivi po krajih, ampak samo po virih; povzeti so po U. Jarnika, *Versuch eines Etymologikons der slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich*, Klagenfurt 1832, in po Cafovih slovarskih zapisih, zato izvirajo s Koroškega in verjetno Štajerskega. Bezljaj jo po Štreklju umešča na prostor okolice Maribora, Dravograda, Libelič. Pomen *gorica* 'dvorišče' je za Libeliče potrdila tudi Nataša Hribar, študentka Pedagoške fakultete v Mariboru.

<sup>11</sup> P. Zdovec, *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten*. Lautlehre und Akzent der Mundart Poljanci. Oesterreichische Akademie der Wissenschaften. Philologisch-historische Klasse. Schriften der Balkankommission, Linguistische Abteilung XX, Wien 1972, 54, 100, 111.

svoji monografiji<sup>12</sup> na mestu kjer podaja sinonimne pare, med njimi tudi sinonimni par v pomenu 'dvorišče': *na hurí:c < na gorici* (Obirsko/Ebriach) in *na dbó:ri* (Sele/Zell), in jih razlaga, da izvirajo iz dveh komunikacijskih prostorov, tj. iz Podjune za Obirsko in iz Roža za Sele. Po ustnih podatkih se beseda *gorica* v pomenih 'dvorišče' in 'raven prostor sredi vasi' (inform. Lajko Milisavljevič) še uporablja na Zilji, v Rožu pa samo v pesmi.<sup>13</sup>

Tudi v koroških ljudskih pesmih<sup>14</sup> se pojavlja beseda *gorica* 'dvorišče': Tako je v opombi k pesmi *Je komej nuoč storiva se* (*Je komej nuoč storiva se, /səm stopou na gorico, /səm slišou drugja puabča, /k je k moji dečvi juckou.*) na pomen 'dvorišče' izrecno opozorjeno in pomensko enako je *gorica* rabljena v različicah te pesmi *Nezvesto deklico je zasačil, Tovariš bo bolezen spoznaval, jaz jo ozdravljaj* (iz Podgorjan, danes Podgorje v Rožu, nem. Maria Elend). Beseda *gorica* nastopa še v drugih pesmih, a ni pomensko posebej raztolmačena, npr. v pesmi *Spominjata se iz Št. Lenarta* (*Je do vaške gorice /Pogljatava me, /Pa še pošla kni mogva /Pozabiti me.*), v kateri določeno negotovost glede pomena *gorice* zbuja samo dejstvo, da ima njena različica iz Gornjega Roža (*Do vašče hore /Sem sprejemava ha, /Pa še vender ne morem /Pozabiti ha.*) na istem mestu besedno obliko *gora*. Glede na sobesedilo (*do vaške gorice*) smemo tudi v tem primeru izhajati iz pomena 'Dorfplatz' in dopustiti, da se je nemanjšalna oblika *do vašče hore* pojavila šele sekundarno in v okolju, ki besede *gorica* v tem pomenu ni (več?) poznalo. Pomensko dvoumna bi bila lahko tudi *gorica* v pesmi *Vojak iz Borovelj* (*Na Vaščöj Horici / Pa rast'jo rožiči, / Pa raste krompir, / Ha bo jiedov žovnir.*), če se ne bi pojavljala v šaljivem besedilu in v besedni zvezi *na vaščöj horici*.

Tudi v treh krajih zgornjesavske doline, ki so genetsko, tj. naselitveno (Kranjska Gora, prv. Borovška vas, Rateče), ali pa komunikacijsko (Podkoren) povezani s Koroško,<sup>15</sup> se z besedo *gorica* označuje 'prostor pred cerkvijo' oziroma z besedno zvezo *na gorici* 'središče vasi, koder so napajali živino'. Iz geomorfoloških razlogov (ravni prostor), se etimološka zveza z *gora*<sup>16</sup> ne zdi verjetna in imamo najverjetneje opraviti z izosememom, ki se navezuje na koroški prostor.

<sup>12</sup> L. Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*, Wien 1990, 15, 29, 189.

<sup>13</sup> Podatek je dal Lajko Milisavljevič (Ljubljana).

<sup>14</sup> Primeri so vzeti iz naslednjih zbirk: 1) *Koroške slovenske narodne pesmi*. Nabral in za moški zbor postavil Zdravko Švikaršič. Ponatisnila ZKOS v Ljubljani 1991, zvezek II; 2) Karel Štrekelj *Slovenske narodne pesmi*, 2. zvezek, št. pesmi 1967. Izdala in založila Slovenska Matica, Ljubljana 1900-1903; ponatisnila Cankarjeva založba, Ljubljana 1980); 3) *Narodne pesmi koroških Slovencev*. Zbral in na svetlo dal J(anez) Scheinigg, Ljubljana 1889; Založba Kleinmayer / Bamberg. Povečan in s predgovorom opremljen odtis izdaje, ki je izšla leta 1889 pri založbi Kleinmayer / Bamberg v Ljubljani. Lastnik/izdajatelj/ in založnik: Krščanska kulturna zveza. – Celovec 1980. I. oddelek, 45 (št. 40); 4) *Vasčit pr Zile* (Ziljska svatba v pesmi, besedi, plesu in glasbi. Mešani pevski zbor SPD »Rož« Šentjakob v Rožu pod vodstvom Lajka Milisavljeviča, koncertna knjižica za sezono 1976/77).

<sup>15</sup> *Krajevni leksikon Slovenije I*, Ljubljana 1968, 117 in 118 (Dalje KLS).

<sup>16</sup> A. Melik, *Slovenija*, Geografski opis, I Splošni del, Ljubljana 1963<sup>2</sup>, 494, objavlja fotografijo »gorice« iz Podkorena in pod njo: »Gorica se imenuje središnji prostor z vodnjakom tudi v Ratečah in Kranjski gori. Tu napajajo živino in še za marsikaj so v starih časih hodili semkaj.« D. Čop, *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*, Ljubljana 1983 (Diss., tipkopis), navaja to besedo na več mestih: *na garíce* »del

Ta izosemem sega še v Rezijo, tako da *gurjca* pomeni 'vaški trg'<sup>17</sup> (V Bili, Korito, Solbica). Nejasno je, ali gre za izvorno isti element v poimenovanjih za 'vaški trg' ponekod po Krasu<sup>18</sup> ali pa gre za homonim h *gorica* (*gora*), saj gre včasih za – glede na širšo okolico – privzdignjen prostor, čeprav ne zmeraj za najvišjo točko v vasi.

Iz gornjega/povedanega lahko povzamemo, da je beseda *gorica* v navedenih pomenih ('dvorišče' in iz tega 'Dorfplatz') znana predvsem iz Podjune in Zilje in da sega na eni strani v zgornjesavsko dolino in Rezijo, po drugi pa v dravsko dolino do Kamnice in Selnice, tj. v severnoštajersko narečje. Ker je bila *gorica* izposojena tudi v štaj.-nem. kot *Goritze/Görz/Gurz/Gritze* 'umzäunter Platz für Schweine',<sup>19</sup> bi lahko celo domnevali, da je bil areal tega pomena na severu večji od današnjega. Vprašanje pa je, ali je bil areal tega semema nekdanj širši tudi južno od današnjega, ali pa se je samo razširil od severa, npr. *garjca* / *grjce* (nekdanj) 'ograjen prostor navadno ob hlevu za izpuščanje svinj'<sup>20</sup> (Zadrebčka dolina), ali pa se je glede na or-

Kranjske Gore« (113, 118) in *na yarica* »del vasi v Ratečah«. Informacijo, da je beseda znana v tem pomenu v vseh treh naseljih, je ustno potrdil tudi g. Vid Černe iz Kranjske Gore. V njegovi knjigi *Borovška vas*, 1992, so za Kranjsko Goro navedeni naslednji podatki: da je neki plemenitaš, Henrik po imenu, z ženo Wezalo/Wezelo (Vesela) imel v 11. st. v Kranjski Gori utrdbo in posestvo (32; lokacija ni navedena), da se je kranjskogorsko sejmišče (druga nedelja v oktobru) »raztezalo ob glavni cesti skozi vas od Bobkove hiše, mimo cerkve pa tja do Lukca« (67) in prav tam tudi navaja, »da je bil tržni steber nameščen na vzhodni strani cerkve, izven železne ograje, v bližini vhodnih stopnic. Z vzvišenega zidu ograje, tik ob stebru je po nedeljski maši občinski sluga javno razglašal razne oblastvene odredbe in ukaze.«

<sup>17</sup>H. Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia*. San Giorgio. Studies in Slavic and General Linguistics, Vol.18., Amsterdam 1992, večkrat navaja besedo \**gorica*, zlasti v tekstu 19 (Carnival) na 204–216, npr. T. ed: *somg wodfili plésat ta-na gurjco* (204), *ni so plésali ta-a gurjci, ni so spalali wsó gurjco* (205), a kot samostojno geslo v slovarju manjka, prim. geslo *púnčak* (*bila púnčaka gurjca judí* »the square was full of people«; 300). Akad. M. Matičetov mi je posredoval rezijansko variantno pesmice Pleši, pleši črni kos, kjer se v verzu *Pà naš kus je se nalízal/taw ti jáwravi gurjce/* (Pesem iz Rezije, revija *Dan* IV/6, Trst: junij 1974) omenja tudi beseda *gorica*. M. Matičetov mi je rekel, da je v besedni zvezi podan napačen predlog (*taw*) namesto »edino pravičnega *na*. Pač zaradi razrahljanega stika z domom in domačo gavorico. Doma v njegovi vasi Bili za pusta plešejo *na gorici*, zato je podoba realna: ples tudi v nebesih!«. Prim. tudi R. Dapit *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo* (1. Area di Solbica/Stolvizza e Korito/Coritis), 1995, 82: »L'appellativo dial. f. *gorjca* (Korito/Coritis), *orjca* (Solbica/Stolvizza) significa 'piazza del paese'«.

<sup>18</sup>Tudi za to informacijo se zahvaljujem akad. M. Matičetovu. Z *gorico* označujejo osrednji vaški trg npr. v Dolenji vasi pri Senožečah (KLS I/307), vendar pa samo starejši ljudje, medtem ko mlajši uporabljajo *Na placu*, kar je potrdila tudi mag. Sonja Horvat. Podobno je tudi v Skopem (KLS I/334), vendar je težava v tem, da je tako poimenovani del vasi tudi z geomorfološkega vidika nekoliko privzdignjeni del pokrajine, čeprav ne nujno najvišji del naselbine. Tako trenutno ni mogoče popolnoma razmejiti morebitnih homonimnih tvorjenk (h *gora* ali k *dvorč*).

<sup>19</sup>K. Štrekelj, Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev, ČZN 6, Maribor 1909, 12, navaja, da *gorica* v mariborskem okraju še pomeni 'Hofplatz um das Wohngebäude und um die Ställe, mit Obstbäumen besetzt, vielfach als Schweinestumplatz benützt' in da je iz tega pomena razviden tudi pomen *ovčja gorica* 'Schafhof' ali celo *gorica* 'Markt-, Dorfplatz'. Prim. še: Bärbel Müller, *Zur Typisierung des Einflusses slawischer Sprachen auf den Wortschatz der deutschen Sprache dargestellt am Beispiel des Bairisch-Oesterreichischen*. (Diss.), Berlin 10. 3. 1971 / tipkopis, 207.

<sup>20</sup>Prim. P. Weiss, *Teorija in praksa slovenskega narečnega slovaropisja* (Primer govorov Zadrebčke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami), Doktorska disertacija, Ljubljana 1994, 303.



ganizacijo funkcionalnih zemljišč okrog kmečke hiše lahko sporadično pojavljala na različnih koncih, prim. belokranjski primer, zapisan v Pleteršniku. Že po sedaj navedenih, čeprav še fragmentarnih podatkih, lahko opazimo, da so tudi pomeni porazdeljeni po določenem pravilu, in to pomen 'ograjen prostor za svinje' sega po ustnem zagotovitlu dialektologinje Z. Zorko do Lovrenca na Pohorju, od tam proti zahodu pa začenja prevladovati pomen 'dvorišče', ki nato preide v pomen 'osrednji prostor v vasi, prostor pred cerkvijo'.

Za osvetlitev razvojne zveze med posameznimi pomeni in glasovnimi oblikami besede *gorica* je pomembno Karničarjevo opozorilo na sinonimni par *na dbó: ri – na hurí:c* 'na dvorišču', pri čemer je prvi člen nedvomna predložna zveza *\*na dvorě* (k *dvor* 'dvorišče'), poleg tega pa tudi nelocirani sam. *gorišče*, ki pomeni isto kot *gorica* (prim. tretjo pomensko podskupino) in ki ga je Pleteršnik (I, 233) povzel po Cafovi besedni zbirki. Poleg tega je treba opozoriti tudi na enake pomene, ki jih združuje hrv.-kajk. beseda *dvorišče* (gl. sp.) in zaradi česar je etimološka zveza med besedo *gorica* in *dvor-išče* (k psl. *\*dvorъ*) več kot verjetna.

V sodobni slovenščini obstaja beseda *dvor* tudi kot simpleks, in to ne samo v danes osrednjem pomenu 'veliko, razkošno grajeno poslopje, vladarjevo bivališče' (iz tega tudi 'vladar s člani družine in najožjimi sodelavci'), ampak tudi v starejših ali celo zastarelih pomenih 'kmečko dvorišče' in 'ograjen prostor ob hlevu za izpuščenje živine' ter 'dom, hiša' (SSKJ I, 186). Med popisi stavb, zemljišč in orodja za hlevsko živinorejo je V. Novak<sup>21</sup> zelo nazorno opisal tudi realijo, ki se poimenuje z besedo *dvor*: »na zadnji strani svinjaka so bila vrata, za svinjakom je bil ponavadi ograjen prostor za prašiče, imenovan *dvor* (vzhslav.), *dvorina* itd.« Pri tem naj še posebej opozorim, da Novak navaja tudi sam. *dvorina*, ki ga – kolikor vem – ne pozna noben sln. slovar, pač pa besedo poznamo iz drugih slovanskih jezikov in iz onomastike. Nekoliko preseneča, da Pleteršnikov slovar (I, 190) besedo *dvor* predstavlja samo kot 'Hof' (*cesarski dvor* / *sodni dvor* in *nebeški dvor* v pomenu 'neko zvezdje, v katerem so zvezde v krog postavljene', kar predstavno izhaja iz vaškega okolja) in novoknj. *dvórec* kot 'das Gehöfte', 'der Palast'. V slovnici A. J. Murka<sup>22</sup> lahko v poglavju št. 10 (*Notwendigste Wörter, welche beim Sprechen am meisten vorkommen*) med besedami za poimenovanje delov hiše preberemo, da der Hof pomeni '*dvôr, dvoríſhe*', in tudi M. Pohlin<sup>23</sup> je v svojem slovarju navedel *dvôr -a* v pomenu 'der Hof, aula', besedo *dvorishe -a* pa v pomenu 'Hof, area'. Iz starega prekmurskega pismenstva je V. Novak<sup>24</sup> sistematiziral pri sam. *dvor* štiri pomene: α) 'dvorišče', β) 'gospodarska poslopja', γ) 'dvorec' in δ) (ekspres.) 'nebesa', medtem ko je K. Štrekelj<sup>25</sup> predstavil *dvor* kot 'stabulum' in *ďvôr* kot 'Schafstand' (na Krasu)

<sup>21</sup> *Gospodarska in družbena zgodovina. Zgodovina agrarnih panog I*, Ljubljana 1970, 361: Oddelek: Hlevska živinoreja.

<sup>22</sup> A. J. Murko, *Theoretisch-praktische slowenische Sprachlehre für Deutsche*, Grätz 1832.

<sup>23</sup> *Tu malu besedishe treh jesikov*. Faksimile prve izdaje, Dr. dr. Rudolf Trofenik, München 1972.

<sup>24</sup> *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Poskusni snopič, Ljubljana 1988, 33.

<sup>25</sup> K. Štrekelj, *Slovanski elementi v besednem zakladu štajerskih Nemcev*, ČZN 5, Maribor 1908, 101, in *Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes*, SBWA CXIII/1, Wien 1887, 16 (390).

ter dodal, da je to pač najbližje prvotnemu pomenu 'das Geschlossene, Eingefriedete'. K temu lahko dodamo nareč. *dər* (a-jevška barva polglasnika) 'ograjen prostor pri svinjaku' (Grosuplje, inform. Jaka Müller), *dvour* 'dvorišče' (Suhi Vrh na Goričkem, inform. Metka Horvat).

V literaturi o sln. gospodarski zgodovini je beseda *dvor* rabljena v več kontekstih (večpomensko?), vendar pa že precej terminologizirano, saj večinoma pomeni različne tipe gospodarskih enot, ki jih pobliže lahko določi določilo: tako npr. (*gospodov*) *dvor* 'različno veliko gospodarsko enoto, ki je pripadala (fevdalnemu) gospodu, in je lahko obsegala od 2 do 40 kmetij', dalje *živinorejski dvor* 'sirnica', *desetinski dvorec* itd.<sup>26</sup> Verjetno je prav iz takih pomenov besede *dvor*, zlasti iz prvega, treba izhajati tudi pri razlagi večine razmeroma mladih slovenskih toponimov *Dvor* in *Dvorec*, saj so le redki v virih registrirani pred letom 1400,<sup>27</sup> pa še ti večinoma z nem. *Hof*. Vendar lahko kljub temu domnevamo nepretrgano rabo slovenskega poimenovanja *dvor* '(kmečki) dvorec' do današnjih časov, če sklepamo iz top. *Dvorje*, *Zadvor*, *Pridvor*, *Preddvor*, *Podvor* itd., ki izkazujejo tudi tipično onomastično besedotvorje. Iz drugih pomenov sam. *dvor* pa bi ostale sledi lahko predvsem v mikrotoponimiji.

P o v z e t e k: Sam. *dvor* je v (zgodovinskem razvoju sln. jezika) lahko pomenil naslednje: α) 'hiša', β) 'hiša z gospodarskimi poslopi, posestvo', γ) 'dvorišče, prv. verjetno ograjeno', δ) 'ograjen prostor znotraj dvoriščnih površin kot staja za drobnico (ovce), svinje ipd.'

SLOVANSKA PRIMERJALNA BAZA: Psl. sam. \**dvorъ*, ki je bil prvotno morda srednjega spola, se po etimološki literaturi<sup>28</sup> enoumno izpeljuje iz ide. korena \**dhuer*/\**dhyor*- in se šteje za pratorodnega s sti. *dvāram* 'vrata, duri', stperz. *du-vara*- 'isto', lat. *forum* 'sprednje dvorišče, trg' in let. *dvars* '(stranska) vratca'. Z njim je etimološko zvezan tudi psl. \**dvъrъ* 'vrata'. Zaradi v slovanskih jezikih pogostih predložnih zvez, kot so *na dvorě* 'zunaj', *na dvorъ* 'ven', *sъ dvora* 'noter (v stavbo); stran z dvorišča', se domneva, da bi najstarejši pomen tega samostalnika lahko opisali kot 'zemljišče/prostor za vrati, z vrati zaprt prostor', prim. slš. *dworowy dom* 'dom s uzavretým dvorom',<sup>29</sup> saj se pojem 'zunaj' rad opisuje s pojmom 'vrata', na to pa kaže tudi vzporedni pomenski razvoj pri psl. sam. \**ula*/\**ulica* '\*ulica', arm. *ul* 'cesta', na katerega je opozoril J. Rozwadowski.<sup>30</sup>

<sup>26</sup> Prim. B. Grafenauer, *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1979, 166–168: Organizacija zemljiškega goststva. Dvori in kmetije.

<sup>27</sup> Morda je tudi top. *Dornice* (AS 106/B2), ki ga H. Freyer, *Alphabetisches Verzeichniss aller Ortschafts- und Schlösser-Namen des Herzogtums Krain*, Laibach 1846, 19), navaja kot sln. *Dórenze* (nem. *Dornzel/Dorenze*) in ki ga ni bilo pred letom 1500 (prim. M. Kos, *Gradivo za historično topografijo Slovenije /za Kranjsko do leta 1500/ I: A–M*, Ljubljana 1975, 118). Prim. še T. Unger-F. Khull, *Steirischer Wortschatz als Ergänzung zu Schmellers Bayrischem Wörterbuch*, Graz 1903, 184, ki izvaja *Dürnitz* < \**dvornica* in besede ne šteje samo za alpsko.

<sup>28</sup> Prim.: *Etimologičeskij slovarъ slavjanskijh jazykov* 5, Moskva 1978, 169–70; *Słownik prasłowiański* 5, Kraków 1984, 130–134.

<sup>29</sup> Prim. *Historický slovník slovenského jazyka I: A–J*, Bratislava 1991, 334, s. v. *dvor*.

<sup>30</sup> *Studia nad nazwami wód słowiańskich*, Kraków 1948, 219–220.

Sam. *dvorč*, ki spada v temeljni besedni fond, je ohranjen v vseh slovanskih jezikih, prav tako tudi številne tvorjenke. Od etimoloških slovarjev prinašata največ slovanskih vzporednic moskovski in krakovski slovanski etimološki slovar, s. v. *dvorč*, iz katerih sem večinoma izhajala, in ju dopolnjevala le tam, kjer za pričujočo razpravo niso izčrpali narečnih in zgodovinsko zabeleženih besednih oblik:

S t c s l. *dvorč* pomeni 'aula, domus'; b l g. *dvor* 'nezazidan, navadno ograjen prostor v neposredni bližini hiše ali med več stavbami', 'prostor in stavbe skupaj', 'samostojno kmečko gospodarstvo v fevdalizmu, ki ga vodi ena družina/rod',<sup>31</sup> demin. *dvòrec* / *dvòrče* in avgm. *dvòrište*; m a k. *dvor* 'dvorišče; (carski) dvor', nareč. tudi *dvor* 'hiša sploh' in 'ograjen prostor okrog hiše', demin. *dvorče* 'ograjen prostor okrog hiše' in dvorišče.<sup>32</sup>

Pomensko in tvorbeno raznovrstno je srb. in hrv. gradivo: s r b. *dvôr dvóra* 'palača, imenitnejša hiša v vasi' / 'plemiška hiša' in tudi 'dvorišče' (Kosmet, zahodna Bačka: tu tudi v leksikalizirani zvezi *strážnji dvôr* 'gnojišče'), *dvòrište*, demin. *dvorac* 'odprt prostor za svinje, obora' (zahodni Srem);<sup>33</sup> h r v. nareč. *dvôr -à* 'ograjen prostor pred hišo, dvorišče' z redko tvorjenko *dvorina* pejor. 'dvor',<sup>34</sup> *dvôr -a* 'staja (za govedo in ovce, mezge in konje), hlev' (Vodice, Buzet, Sovinjsko polje),<sup>35</sup> nadalje pomeni hrv.-kajk. *dvor -a* tudi 'ograjen prostor za domače živali, dvorišče', demin. *dvoriček* 'villula', tvorjenka *dvorišče* pa združuje 5 podpomenov, in to α) 'ograjen prostor ob hiši, area, concinno', β) 'ograjen prostor za domače živali (navadno perutnino)', γ) 'odprta terasa za sprehode, trg', δ) 'preddvorje cerkve' in ε) 'preddvorje pri hiši/dvorcu, atrij'.<sup>36</sup>

Č. *dvůr dvora/-u*, s l š. nareč. *dvor* pomeni α) 'nezazidan, (navadno) ograjen prostor pri hiši' (z zvezami *zadní dvor* 'del dvorišča pri gospodarskih poslopih' / Trnava, *koscelní dvůr* 'prostor okrog cerkve' / Levice), β) 'posestvo', 'površina 16 kvadratov travnikov, ki pripadajo selišču' (Liptovský Mikuláš), nareč. demin. *dvorec* pa pomeni 'ograjen prostor za perjad (na JZ)': (ve *dvorci sedávali v noci husi*), 'ograda za svinje pri hlevu';<sup>37</sup> g l. *dwór*, d l. *dwór*, p l b. *dör* 'kmetija, pristava, podeželski dvorec', p o l j. *dwór dworu* 'isto'.

V s t r. pomeni *dvor* 'bivališče, hiša, selišče' in 'prostor zunaj hiše', sodobni narečni slovar<sup>38</sup> pa za *dvor* ugotavlja 18 pomenskih podskupin, od katerih naj navedem naslednje α) 'hiša, tudi skupaj z družino, ki živi v njej, družinsko gospodarstvo', β) 'prostor med hišo in gospodarskimi poslopi', γ) 'del stanovanjske hiše za živino (konje in krave, ne pa drobnico), hlev', δ) 'prizidek za živino, navadno na

<sup>31</sup> Rečnik na bolgarski jezik III, Sofija 1981, 604.

<sup>32</sup> Rečnik na makedonskata narodna poezija II, Skopje 1987, 31–33, 34.

<sup>33</sup> G. Vuković, Terminologija kuće i pukuštva u Vojvodini, Novi Sad 1988, 92, 93–4.

<sup>34</sup> B. Jurišić, Rječnik govora otoka Vrgade II, Zagreb 1973, 53.

<sup>35</sup> Prim. P. Skok, ERHSJ I, 465.

<sup>36</sup> Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika I, JAZU, Zagreb 1984, 526–528.

<sup>37</sup> Slovník slovenských nářečí I: A–K, Bratislava 1994, 420 s.v. *dvor*.

<sup>38</sup> Slovar russkix narodnyx govorov VII, Leningrad 1972, 294d.; Даль, Толковый словарь живого великорусского языка I: A–Z, Moskva / Russkij jazyk 1978, 423.



zadnji strani hiše (prim. sinon. *krytyj dvor* / Smol./), ε) 'prostor za živino pri hiši, staja' in 'ograjen prostor znotraj ograde za konje' (prim. sinon. *otkrytyj dvor* 'gorodba' / Smol. /), za tvorjenko *dvorec* -*rca* pa 10 pomenskih podskupin, med njimi 'velika' hiša', in mnogo pomenov za različne namestitvene prostore za živali, npr. 'topel kravji hlev, prizidek za živino', 'ograda na dvorišču za živino ali svinje (Smol.), *dvórec/dvoréc* 'dvorišče za hišo za živino' (Nižegor.), demin. *dvorók* -*rká*, demin.-hipokor. *dvoréček* / *dvóriček* (*dvóriček dlja lošadej*, *dvóriček malen'kij*), dalje *dvórišče* 'zemljišče za gradnjo; prostor, kjer je bil nekoč dvor', *dvórik* 'naselje z več dvori' in 'topel kravji hlev'.<sup>39</sup> Še posebej sta za to razpravo pomembni tvorjenki, ki se (in to obe skupaj!) pojavljata samo še na sln. in sh. prostoru: *dvórica* 'dvor' (Rjaz.) ter *dvorína* 'hiša (tudi skupaj s poslopji)' (Kaluž., Kostrom., Vjat., Nižegor.) in *dvoríná* 'zemljišče, na katerem sta hiša in dvorišče' in 'ograjeno zemljišče'. V u k r. pomeni *dvir* *dvoru* 'dvorišče, prostor ob hiši, obdan z ograjo; hiša, selišče', nareč. 'velika hiša, dvor', b l r. *dvor* tudi 'dvorišče' (prim. še tvorjenke *nad-vorak*, *padvorak*, *padvoře*) in demin. *dvoryk* / *dvaréc* 'kotec v hlevu' (poleg *zasad*, *adryna*, *barkan*, *zagarad*, *peragarod*).<sup>40</sup>

Povzetek: Iz podanega besednega gradiva je razvidno, da se beseda *dvor* v slovanskih jezikih pojavlja najpogosteje v pomenu α) '(ne-)ograjen prostor okrog hiše, pred njo /tj. dvorišče/ ali za njo', β) 'tak prostor skupaj s hišo in gospodarskimi poslopji > (kmečko) selišče, posestvo', γ) 'manjši ograjen prostor pri hiši, lahko tudi znotraj večjega ograjenega prostora, ki se uporablja kot staja za posamezne vrste domačih živali, najpogosteje za svinje > hlev /zagrajen prostor v hlevu' δ) 'raven/neporaščen prostor sredi vasi (pred cerkvijo) > trg' (sln. nareč., hrv.-kajk., slš.) in ε) 'gnojišče' (sln., hrv.).

POJASNILO GLASOVNEGA RAZVOJA: K. Štrekelj<sup>41</sup> navaja, da v med soglasnikom in *o/* izpada, prim. *gvoz* > *gozd*, *stvoriti* > *storiti*, in da se skupina *vo* razvija > *gvo*, prim. dial. *zvôn* > \**zgvôn* > *gôn* in *dvôr* > \**dgvôr* > \**dgôr* > *gor* (besedo navaja brez pomenske določitve, čeprav smemo domnevati, da bi se pri tem lahko opiral tudi na Pleteršnikov slovar). Drugih pogojev (npr. naglasnih, kolikostnih ipd.), ki bi vplivali na ta glasovni razvoj, posebej ne določa.

F. Ramovš<sup>42</sup> je v zgodovinski slovnici obširno obravnaval obnašanje *u* v različnih glasovnih okoljih v slovenskih narečjih, in to od izpada v vsaj dvodelnem soglasniškem sklopu (prim. *storiti* < *stv-* < \**stvoriti*) ali odvisnosti od vrste naglasa na desnem samoglasniku (npr. *tûr* < \**tvôr*, R.ed. *tvorâ* < \**tvôra*, sekundarno tudi *tora* in *na dôr* < *na dvoru*; zglede za slednje navaja iz dolenjskih, rovtarskih,

<sup>39</sup> Iz gradiva ne izhaja nedvoumno, da tu pripona -*ik* daje deminitivni pomen, ampak morda samo podobnega tistemu, ki ga F. Miklošič, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen: Stammbildungslehre* II, Heidelberg 1926<sup>2</sup>, 246–253, navaja ob tvorjenkah iz drevesnih poimenovanj: *borik* 'borov gozdič', \**berzik* 'brezov gozdič', tj. da *dvorik* morda pomeni 'prostor, kjer je dvor'. Prim. še A. Šivic-Dular, *Besedotvorne vrste zemljepisnih imen*, *Obdobja* 10, Ljubljana 1989, 229–244.

<sup>40</sup> *Leksika Palessja ŭ prastory i čase*, Akademija navuk belaruskaj SSR, Instytut movaznaŭstva imja Jakuba Kolasa, Minsk 1971, 169–176: pogl. Nazvy dvora, in poimenovanja za kotec/hlev (183).

<sup>41</sup> K. Štrekelj, *Historična slovnica slovenskega jezika*, Prevalje 1922, 132, prim. poglavje: Kako se menjavajo soglasniki po mestu v besedi in kako vplivajo drug na drugega.

<sup>42</sup> *Historična gramatika slovenskega jezika*. II: Konzonantizem, Ljubljana 1924, 136d. J. Rigler, *Južnonotranjski govori*, SAZU 13/7, Ljubljana 1963, 165, govori le o prehodu *zvo* > *zgo*.

rezijanskih, gorenjskih in koroških govorov, tj. iz Borovnice, Raščice, Horjula, Črnega vrha, Poljan, Rezijske, Bohinjske Bele, Zilje, Roža) do prehoda  $u > b$  (npr. v položaju levo od  $i < *i/*y$ ,  $e < *e/*ě/*ē$ , v sklopu  $vl$ : okolica Tolmina, Kobarida, Bovca, ziljska dolina; v sklopih  $vl/zv/dv$  v Rožu; sporadično tudi drugod). Poleg tega Ramovš (160–161) obravnava tudi poseben glasovni razvoj sklopov  $zv$ ,  $dv > zg/\gamma$ ,  $*dg$ ,<sup>43</sup> ki je značilen za govore, kjer  $\bar{o}$  prehaja v  $\bar{u}/u\bar{o}$ . Pojav<sup>44</sup> ponazarja z narečnimi in pismenskimi izpričbami treh besed, kjer je bil opažen: prehod  $*zv- > zg-$  v psl.  $*zv\bar{o}n\bar{z}$  (in izpeljankah):  $zg\bar{u}n$  (Borovnica),  $zg\bar{u}n$  (Raščica),  $z\gamma\bar{u}n/z\gamma\bar{o}nc$  (Notranjsko, Kras, Goriško),  $zh\bar{u}n$  (Rezija, toda V Bili/San Giorgiu  $zw\bar{u}n$ , R. ed.  $zw\bar{o}na$ , inf.  $zwun\bar{a}t$  'zvoniti'<sup>45</sup>),  $zg\bar{o}nc$  (Zilja). Prehod  $*dv > *dg > g$  pa Ramovš ponazarja z  $*dvor\bar{z}$ : dolenj. sam.  $g\bar{o}r\ g\bar{o}ra$  'kup gnoja' in sam.  $zg\bar{o}r\ zg\bar{o}ra$ , M. ed.  $n\bar{e}\ zg\bar{o}r$  'tisti del dvorišča, kjer je gnojišče' (Vinice pri Sodražici), pri čemer slednjega pojasnjuje iz prv. predložne zveze  $*iz\ g\bar{o}ra$ ; in s  $*pod-vora$ : kraško/goriško  $pod\gamma\bar{o}ra$  »die Pflugschleife«.

Drugačno etimološko razlago sam.  $g\bar{o}r\ g\bar{o}ra$  'kup gnoja' je podal F. Bezljaj:<sup>46</sup> izhajal je iz psl.  $*gvor\bar{z}$ , prim.  $gvor\bar{z}$  »vodni mehurček, bula, tvor«, in ga dalje povezal s sln.  $g\bar{u}ra$  »nekak gumb iz smole« (dolenj.) ( $< *gvora$ ) in (s pridržkom) tudi s top.  $Goropeke$  ( $< *gvoropek-$ ). Čeprav natančne arealne ploskve za pomen 'gnojišče, gnoj' ta hip še ni mogoče prikazati, pa ji je vendarle mogoče slediti in sliko dopolniti zlasti za prostor vzhodno od lokacij, ki jih navaja Ramovš, oziroma prostorsko precizirati Pleteršnikovo oznako »dolenjsko«. Gradivo v pomenu 'gnojišče':  $g\bar{o}r$ , M. ed.  $na\ g\bar{o}ri$  (Vintarje pri Svetem Gregorju; vendar pa poznajo hkrati tudi besedo  $dvor$ , M. ed.  $na\ dv\bar{o}ri$  'dvorišče');  $d\bar{a}r\ d\bar{o}ra$ , M. ed.  $na\ dvori$  (Velika Račna, inform. Ivanka Šircelj-Žnidaršič; besede  $dvorišče$  ne poznajo);  $dg\bar{a}r$  (a-jevski polglasnik), M. ed.  $na\ d\bar{g}u\bar{o}ri$  (Mala vas na Dobropolju, inform. Pavle Žnidaršič);  $dg\bar{a}r$  (Brezovi Dol, inform. Jože Kastelic);  $gn\bar{a}r$ , T. ed.  $na\ gn\bar{a}r$ , M. ed.  $na\ gn\bar{o}r\bar{a}$  (Vrh pri Križu, inform. Marija Kastelic, roj. Zaletelj);  $dg\bar{o}r\ dg\bar{o}ra$  (Podhosta pri Dol. Toplicah, inform. Marjana Pečaver; toda  $pl\bar{a}c$  'dvorišče'  $<$  nem.  $Platz$ );  $dg\bar{o}r\ dg\bar{o}ra$ , M. ed.  $na\ d\bar{g}u\bar{o}r$ ;  $dvori\bar{c}ek$  'majhno / svinjsko gnojišče' (Vavta vas, inform. Janez Dular; besede  $dvorišče$  za označevanje '(ne-)ograjenega prostora okrog hiše' nimajo, ampak uporabljajo samo besedo  $vrt$ /  $pred\ hišo/okul\ hiše$ );  $dg\bar{o}r\ dg\bar{o}ra$  in manjšalnica  $dvori\bar{c}ek$ <sup>47</sup> (Uršna sela, inform. Elka Brdavs, roj. Jakše);  $dvar$  (okolica Semiča, inform. Lovro Malnarič; za 'dvorišče' se uporablja beseda  $dvorišče$ );  $dvor$

<sup>43</sup> Razvoj v  $zy-$  velja le v govorih, ki poznaja spirantični  $\gamma < *g$  v vseh položajih.

<sup>44</sup> Prvi je na pojav opozoril S. Škrabec, Erläuterungen und weitere Erwägungen, *Jezikoslovni spisi* 1/4, Ljubljana 1919, 571.

<sup>45</sup> Oblike iz kraja V Bili/San Giorgio so povzete po knjigi H. Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio. Studies in Slavic and General Linguistics*, Vol. 18, Amsterdam 1992, 254.

<sup>46</sup> F. Bezljaj, Opyt raboty nad slovenskim etimologičeskim slovarom, *Voprosy jazykoznanija* 4, 1967, 52 in *Etimološki slovar slovenskega jezika* I: A–J, Ljubljana 1976, 162.

<sup>47</sup> Pleteršnik v svojem slovarju te tvorjenke ne navaja, prav tako ne manjšalnega  $*dvori\bar{c}$  ali  $*dvorik$ . Primerjamo lahko slš. nareč. demin.  $dvori\bar{c}ek$  (*Okolo domšoka mámo aj malý dvarík.*) k demin.  $dvorik$ , r. (17. st.)  $dv\bar{o}rik$  -ika 'male podwórze, podwórkó', ukr.  $dv\bar{o}rik$  -ka (18. st.), blr.  $dv\bar{o}ryk$  -ka 'podwórze, podwórkó'. Tu opozarjam na številne primere dvakratnih deminutivnih tvorb na -i\bar{c}ek v Ozlju: *fanti\bar{c}ek* / *grabri\bar{c}ek* / *roži\bar{c}ek* (prim. S. Težak, *Ozaljski govor*, HDZ V, 1981, 203d.).

(Podčetrtek, inform. Ana Koritnik); *dvòr dvora* v pomenih 'dvorišče' in 'gnojišče' (Beltinci).<sup>48</sup>

Povzetek: Iz tega gradiva z izrazito variativnimi spremembami v vzglasnem sklopu, se jasno vidi, da je tudi pri pomenu 'gnojišče' treba etimološko izhajati iz sam. *dvor*. Morda ima Ramovš prav, ko domneva, da so disimilativni razvoji na vzglasju (v obliki *gnār* gre verjetno še za drugotno naslonitev na *gnoj*) v zvezi z vrsto sledečega vokala, čeprav so glede na to, da se areal kaže širši od tistega, kot ga je predvideval Ramovš, vzroki in mehanizem tega pojava sedaj manj jasni in jih bodo morali slovenski dialektologi bolje osvetliti. Praviloma res drži, da oblike na *zv-/dv-* > *zg-/dg-* nastopajo vzporedno, v takšnem razvoju pa, kolikor mi je znano, niso udeleženi primeri, kjer je sklop *zv-/dv-* nastal šele drugotno po izpadu psl. polglasnika, kar bi lahko govorilo tudi o precejšnji starosti te (izključno sln.) glasovne spremembe.

BESEDOTVORNA MOTIVACIJA: Že A. Bajec<sup>49</sup> je pri pomenski razvrstitvi tvorjenk s pripono *-ica* (101) uvrstil sam. *gorica* v dveh pomenih ('vinograd' in 'dvorišče pred hlevom') med tiste prvotno manjšalne tvorjenke, ki so manjšalnost že izgubile, razvile nov pomenski odtенок ali pa nimajo več simpleksa. Bajčevo ravnanje je razumljivo in utemeljeno le skozi etimološko istenje besede *gorica* z *goro*. Da je vendarle treba izhajati iz homonimnosti, ki je nastala v tvorjenkah, tj. *\*gora* > *\*gorica* in *\*dvorǫ* > *\*dvorica*, nas prepričuje že predstavljeno pomensko polje besedne družine iz sam. *\*dvorǫ* v slovanskih jezikih. Glede same tvorbe sam. *\*dvorica* pa je marsikaj še nejasnega. Da imamo pred seboj vendar neko realno slovansko tvorbo možnost, nas prepričujeta (redka) rus. nareč. *dvórica* (akcentsko prilagojena sam. *dvór dvorá*, psl. a.p. b) in srb. top. *Dvorica* (obč. Čuprija). Čeprav gre pri slednjem za toponim in bi bile za kakršen koli zanesljiv sklep potrebne dodatne poizvedbe, se vendarle zdi, da pripona *-ica* tu nima toponimične funkcije, tako kot v izpredložnih top. *Predvorica* (obč. Šabac, Srbija) in osmih top. *Pridvorica* (6x Srbija, 1x Črna Gora, 1x BiH), ampak je tvorjenka že v apelativu. Temu bi dodala nadvse zanimivo obliko s slovenskega ozemlja,<sup>50</sup> da so Draganičev dvorec pri Čatežu matrike čateške župnije (in domačini) imenovali *Dvorica*. Če to drži, po-

<sup>48</sup> Podatek je vzet iz dela F. Novaka, *Slovar beltinskega govora*, Murska Sobota 1985, 29. Prim. tudi V. Novak, *Gospodarska in družbena zgodovina*. Zgodovina agrarnih panog. I. zv., Ljubljana 1970, 364, ki pravi: »Gnojišča so bila prvotno zelo preprosta: gnoj so metali na kup na dvorišče pred hlevom. Pozneje so ponekod uredili poseben odmaknjen prostor za hlevom in izkopali tudi jamo za gnojnico, v katero so naravnali odtok izpod gnoja. Novejši hlevi so imeli posebna manjša vrata na tisto stran, kjer je gnojišče, da so tja metali gnoj«.

<sup>49</sup> *Besedotvorje slovenskega jezika* I, Ljubljana 1950, 100–103.

<sup>50</sup> V *Krajevem leksikonu Dravske banovine*, Ljubljana 1937, 258, v geslu *Cerina* beremo: »V srednjem veku so V od Čateža na desnem bregu potoka Dvorce zgradili Draganičev dvorec, last enako imenovane hrvaške rodbine /.../. V matrikah (in pri domačinih) v Čatežu se dvorec imenuje *Dvorica*«. Ta podatek navaja tudi KLS III, Ljubljana 1976, 28 (*Cerina*) in 33 (*Dvorce*), prav tako tudi F. Bezljaj, *Slovenska vodna imena* I: A–L, Ljubljana 1956, 162, s. v. *Dvorce*. Srb. top. *Dvorica* je prvi navedel F. Miklošič, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen* II, s. v. *dvorǫ*, in to iz dela J. Gavrilovića, *Rječnik geografsko-statističnyj Srbije*, Beograd 1846. Navaja ga tudi *Imenik naseljenih mesta u SFRJ*, Beograd 1986, 92.

tem imamo to redko besedotvorno možnost zanesljivo izpričano tudi na sln. ozemlju in je verjetnost, da je bila nekoč znana tudi na širšem abmočju, še večja.

Večje težave povzroča vprašanje, kakšno funkcijo naj bi pripona *-ica*<sup>51</sup> v tej obliki imela. Prva je že v tem, da je izhodišče gornje tvorbe sam. moškega spola, ki bi se praviloma moral vezati z obliko pripone za moški spol (npr. \**dvor6c6*, deloma še danes tudi v demin. funkciji), lahko pa se veže tudi s priponami, ki se lahko dodajajo vsem samostalnikom (npr. sl. *dvor6* > *dvorište*, *selo* > *selište*, *igra* > *igrište* s pripono *-ište*, ki ima izraziti krajevni pomen). Glede na to, da \**dvor-ica* ni tvorjena prek prid. osnove, ampak naravnost iz samostalniške, je treba domnevati, da je pripona *-ica* v našem primeru služila za pomensko modifikacijo besede, za izražanje manjšalnosti, krajevni pomen ipd. S pomensko modifikacijo lahko pojasnimo vrsto tudi sln. besed s pripono *-ica*, kot so npr. *vozica* (voz), *srpica* 'nož za pletje' (*nož*), *vedrica* (*vedro*); ustvarja cele pomenske podskupine, npr. poimenovanja za posode (*čebrica*, *keblica*), orodja in priprave (*sulica*, *preslica*), rastline in sadeže (*bobica*, *grašica*), daje krajevni pomen (*kurica* »kokošnjak«) itd., ki generirajo homonimnost v priponi *-ica*, čeprav ima ta homonimnost (vsaj deloma) svoj vir tudi v konvergentnem razvojnem procesu. Tudi zaradi povedanega je razumljivo, da enake tvorjenke v slovanskih jezikih ne izkazujejo zmeraj enakega (sodobnega) pomena ali pomenske vrednosti, npr. rus. *stolica* 'prestolnica', č. *stolice* 'stol, klop, prestol', sln. nareč. 'stol', hrv. *stolica* tudi kot sinonim za deminutiv 'stolić, stolac' itd. Če bi v sam. *gorica* v sodobnih pomenih 'dvorišče' in 'vaški trg, trg pred cerkvijo' le stežka izhajali iz manjšalnosti, pa v *gorici* v pomenu 'ograjen prostor za svinje', ki glede na realijo zajema samo del dvoriščne ploskve, prvotnega deminutiva ni mogoče izključiti, toliko bolj, če se opremo na posamezne slovanske opise samostalnikov, npr. sln. nareč. *senjmica* »ein kleiner Markt« (Plet. II, 470 z oznako dolensko) k nareč. *senjmen* 'sejem', ki pripada podobnemu pojmovnemu polju kot *gorica*. Čeprav se zdi vprašanje o morebitnih deminutivih iz sam. moškega spola v kontekstu osrednjih funkcij pripone *-ica* obrobno, bi vendarle zaslužilo samostojno obravnavo tako s stališča korpusa, ki izkazuje takšen pomen, kot tudi z arealnega vidika, saj je aktualno vsaj še za hrvaščino.<sup>52</sup>

## SUMMARY

The papers deals with Slovene dialectal word *gorica* 'front yard', '(village) square', 'enclosure (for pigs)', and finds that the existence and area of the synonym *zorica*, quoted in the etymological literature and supposedly taken from some glossary from Ribnica na Pohorju, currently cannot be confirmed from the accessible sources. Based on a word-formational-semantic analysis of Sln. and corresponding CSI. parallels, the word

<sup>51</sup> A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves* IV, 1974.

<sup>52</sup> Za hrv. *brodić* pravi S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU, Zagreb 1986, 140, da pomeni 'veliki ribarski čamac'. Iz dodatka v oklepaju (»uz normalno *brod* > *brodić*«) ni povsem jasno, ali ne gre za napako v pomenskem opisu besede, saj med podanimi primeri ni nobenega avgmentativa, pač pa še en deminutiv (*mlinica* 'omanji mlin' in 'zgrada, u kojoj je mlin'). Prim. še P. Skok, *ERHSJ* I, 1971, 216, s. v. *bròditi* *bròdim*: sam. *brodica* navaja kot deminutivni sinonim za *brodac*, enako tudi J. Jurančič, *Srbohrvatsko-slovenski slovar*, Ljubljana 1955: *bròdica* 'ladjica'.

*gorica* could be viewed as a derivative *\*dvor-ica* from CSI. *\*dvorǫ* with Sln. phonetic change of the initial cluster *dv-* > *\*dg-* > *g-* in the same area that has the change *\*zv-* > *zg-*. This phonetic change is only known to a few words with CSI. cluster *zv-* / *dv-* (*\*zvono*, *\*dvorǫ*, *\*pod-vora*), but not to those in which this cluster came into existence after the loss of weak jers.